

забарвленням (4-5 у кожній групі: *небо дарувало* (позитивні емоції), *попасти пальцем в небо* (негативні емоції), *як зірок на небі* (нейтральне висловлення)).

Оскільки, як відомо, переважна більшість ФО виникає та вживається у розмовній мові, тобто є продуктом креативності звичайних носіїв мови, то наведені вище спостереження дозволяють говорити про те, небесний простір був і залишається *значущим фактором/явищем* у повсякденному бутті як українського, так і німецького етносів. Але їхні асоціативні уявлення про небо, які знайшли своє відображення у проаналізованих фразеологізмах, мають *суттєві відмінності за усіма розглянутими параметрами*: денотативне значення, конотативні відтінки, додаткові іменникові та дієслівні компоненти.

Отже, україномовна та німецькомовна картини світу засвідчують переважно різні шляхи/способи формування типових уявлень/трактувань про небо представниками україномовної та німецькомовної спільнот, що необхідно враховувати в актах міжкультурної комунікації для уникнення непорозумінь.

Список використаних джерел

1. Гавриш М. Національно-культурний компонент німецької розмовної мови (на матеріалі фразеологізмів «означальне слово + іменник») // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Вип. 146. – Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2016. – С. 204-209.
2. Словник фразеологізмів з походженням, тлумаченням та прикладами вживання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Goroh.pp.ua/Фразеологія/небо.
3. Українські прислів'я, приказки, фразеологізми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://igral.com/ua/pryslivya-pro/pryslivya-pro-nebo.htm>.
4. Цікаві крилаті вислови і афоризми про мову. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nashamova.net/uk/byuro-perekladiv-tsikavi-tsytaty-pro-movu.php>.
5. Khider, Abbas. Deutsch für alle. Das endgültige Lehrbuch // Abbas Khider. – München, btb Verlag in der Verlagsgruppe Random House GmbH, 2020. – 125 S.
6. Wörterbuch der Redewendungen. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.phrasen.org/tag/himmel>.

Гавриш О.О.

кандидат філологічних наук доцент кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

МІЖКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ОСОБАМИ СТАРШОГО ВІКУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕБУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Анотація. Стаття присвячена проблемі вимушеної інтеграції українських біженців старшого віку в німецьке мультинаціональне суспільство. Підкреслюється важливість цієї групи населення для ринку праці та розвитку соціокультурних відносин в Німеччині. Звертається увага на особливості викладання німецької мови як іноземної українцям старшого віку шляхом створення інтернаціональних груп, що передбачає повне занурення у німецькомовне середовище. Постійні контакти з представниками інших національностей в процесі вивчення німецької мови

сприяють підвищенню мотивації та набуттю українськими слухачами міжкультурної компетенції як основної передумови успішної інтеграції в нові життєві реалії.

Ключові слова: інтеграційна політика, міжкультурна інтеграція, інтернаціональні групи, етнічно гомогенні групи, соціолінгвістичний рівень, міжкультурна компетенція, сенсibilізація, мотивація.

Abstract. The article is dedicated to the problem of forced integration of older Ukrainian refugees into the German multinational society. The importance of this population group for the labor market and the development of socio-cultural relations in Germany is emphasized. Attention is drawn to the peculiarities of teaching German as a foreign language to older Ukrainians by creating international groups, which involves full immersion in the German-speaking environment. Constant contacts with representatives of other nationalities in the process of learning the German language contribute to increasing motivation and the acquisition of intercultural competence by Ukrainian course participants as the main prerequisite for successful integration into new realities of life.

Key words: integration policy, intercultural integration, international groups, ethnically homogeneous groups, sociolinguistic level, intercultural competence, sensitization, motivation.

Кривава війна, яку розв'язала Російська Федерація на території України, призвела до вимушеної міграції значної частини різного за віком цивільного населення як в межах України, так і за кордон, переважно в Європу, через що перед західним суспільством постали нові виклики в соціальному плані, зокрема, як полегшити інтеграцію постраждалих від війни українців в малознайомі для багатьох з них реалії європейського життя, як залучити їх до участі в суспільно-політичному житті країни, яка надала їм тимчасовий притулок, як сприяти максимальному проявленню їхнього інтелектуального потенціалу в нових умовах. Головною засадою успішної інтеграції іноземців за кордоном є **вільне володіння мовою країни перебування**, оскільки саме через мову здійснюється ознайомлення з культурними надбаннями, традиціями та нормами поведінки тієї чи іншої етнічної спільноти.

Однією з найбільш досвідчених країн в плані запровадження успішної інтеграційної політики щодо іноземців уявляється Німеччина, адже ця країна щороку приймає понад 100 000 іноземців; згідно даних Федерального відомства статистики, у 2021 році кожний четвертий мешканець Німеччини (22,3 млн) мав міграційне минуле, в країні було зафіксовано 11,8 млн іноземних громадян, а 131 600 іноземців отримали протягом 2021 року громадянство ФРН [4]. Німеччина має надзвичайно багатий та різноманітний досвід викладання німецької мови як іноземної, в країні широко представлені народні школи (*Volkshochschulen*), у всьому світі успішно працюють представництва Гете-інституту та інші мовні інститути і курси.

Завдяки постійному пошуку найбільш швидких та ефективних шляхів засвоєння німецької мови було розроблено і запроваджено в навчальний процес так звану *Binnendifferenzierung*, згідно якої слухачі будь-якого віку і попереднього рівня володіння мовою мають можливість обирати собі найкращі з їхньої точки зору та досвіду вправи для набуття та тренування своїх мовленнєвих навичок і поступово підвищувати рівень складності тренувальних вправ, уникаючи зайвого стресу і отримуючи в такий спосіб задоволення від навчального процесу [1, с. 3–8].

Важливого значення набуває також процес створення **інтернаціональних груп**, в яких зазвичай викладає носій німецької мови. Завдяки такому методичному

підходу здійснюється **повне занурення у мовне середовище**, розвивається **сенсibilізація по відношенню до інших культур**, представники різних національностей вчаться працювати в команді і вживати виключно загальноприйнятую мову – німецьку. Хоча і в даному випадку викладачам доволі часто доводиться докладати певних зусиль щодо стимулювання слухачів розмовляти між собою німецькою мовою, оскільки більшість з них на початковому етапі вивчення німецької мови надає перевагу англійській як основному засобу спілкування зі своїми колегами різних національностей.

Втім, останнім часом, внаслідок істотного збільшення кількості мігрантів, зокрема, біженців з України, методика викладання німецької мови в Німеччині набула певної специфіки, яка дещо суперечить попередньо набутому досвіду викладання німецької мови як іноземної. Через нестачу досвідчених викладачів-носіїв німецької мови до викладання залучають також викладачів серед самих біженців. У зв'язку з цим створюються **етнічно гомогенні групи**, які складаються виключно з українців і в яких викладає український вчитель. Навіть у випадку викладання з боку носія німецької мови українські групи відрізняються помітною національною однорідністю. Звісно, влада прагне зробити все можливе для швидкої інтеграції українців в своє суспільство, щоби зменшити додаткове стресове навантаження на травмовану війною психіку українців, полегшити їхнє працевлаштування, забезпечити можливість здобуття якісної освіти в Німеччині. Проте вивчення мови в межах контактів зі співвітчизниками не сприяє швидкій **міжкультурній інтеграції** і матиме належний ефект хіба що серед школярів та студентів, які зазвичай досить швидко інтегруються в реалії шкільного та університетського життя на Заході.

Решта біженців – працездатне населення молодого та середнього віку і пенсіонери – потребують іншого підходу, який має бути націлений не тільки на вивчення німецької мови, а й на **набуття міжкультурної компетенції**, адже сучасна Німеччина, як свідчить Федеральна статистика, – це досить мультинаціональна країна з огляду на спосіб життя, умови співпраці та загальні цінності. Тому для дорослої аудиторії доцільно створювати інтернаціональні групи, де слухачі, по-перше, будуть змушені спілкуватися між собою виключно німецькою мовою, а, по-друге, матимуть змогу розвивати свою міжкультурну компетентність, що відповідає сучасній концепції неперервної освіти.

Характерно, що на відміну від викладачів-носіїв німецької мови переважна більшість викладачів німецької мови як іноземної з України не мають **досвіду викладання в інтернаціональних групах**, через що використовують в україномовній аудиторії знайомі методичні напрацювання без урахування можливої специфіки створення контакту вчитель-учень на міжкультурному рівні. Такі вчителі почуваються себе комфортніше серед своїх земляків та мешканців колишньої радянської спільноти, активно запроваджують напрацьовані роками моделі поведінки, які не завжди повною мірою відповідають сучасним західним реаліям. З боку інтернаціональної аудиторії також спостерігаються певні упередження щодо викладача німецької мови, який є біженцем з України, не через його методичний та мовний рівні, а насамперед через його неналежну міжкультурну компетентність і

недостатню готовність інтегруватися в динамічне німецьке суспільство. Інтернаціональна аудиторія на мовних курсах дуже швидко реагує на поняття «свій – чужий» і надає перевагу викладачу, який ментально та культурно належить до того суспільства, мову якого викладає.

За попередніми даними, перші українські випускники німецьких мовних курсів, на яких протягом 2022 року викладали вчителі-біженці, виявили певний рівень засвоєння лексики, граматики, фонетики, країнознавства, проте на **соціолінгвістичному рівні** почуваються невпевнено, не можуть налагодити плідний контакт з представниками певної ланки німецького суспільства, потребують послуг перекладача, відчують розчарування у власних можливостях. Через неналежну міжкультурну компетентність досить часто виникають певні непорозуміння з біженцями інших національностей. Особливо це стосується слухачів, які навчалися в етнічно гомогенних групах, адже теоретичне ознайомлення з мультинаціональними традиціями Німеччини останніх років в рамках аудиторних занять не допомагає в подоланні міжнаціональних бар'єрів у побутовому спілкуванні.

У плані інтеграції біженців в німецькомовне середовище на особливу увагу заслуговує навчання німецькій мові людей старшого віку, оскільки вони, на відміну від школярів, студентської молоді, а також молодого працездатного населення, яке поспішає працевлаштуватися, не виявляють належної міжкультурної гнучкості і готовності підлаштувати свій життєвий досвід під нові реалії, надто покладаються на знайомі зразки поведінки, які не завжди знаходять розуміння серед місцевого населення будь-якого віку. Головною причиною нездатності та небажання інтегруватися в західне суспільство слід вважати певну втрату власної соціальної ідентичності; людина зрілого віку відчуває свою національну приналежність, але в соціальному плані не знаходить свого місця в новому суспільстві, бо в переважній більшості випадків розглядає своє життя на чужій території як тимчасове і сподівається якомога швидше повернутися в знайомі умови.

Навіть в рідній країні сучасна людина старшого віку часто соціально та ментально не встигає за стрімкими змінами у суспільстві, спричиненими розвитком інформаційних технологій, відчуває себе осторонь державотворення в політичній, економічній, правовій та культурно-соціальній сферах. Часто до цього додається небажання людей старшого віку вивчати щось нове, виникають недоцільні порівняння актуального суспільного життя з минулим на користь останнього, коли вони були молодшими і розуміли, що відбувається. Крім того, українське суспільство, на відміну, наприклад, від європейського не приділяє належної уваги інтеграції старшого покоління в нові умови життя, нехтує позитивним досвідом, якого набули люди зрілого віку, що призводить до несприйняття особами старшого віку необхідних кроків до модернізації суспільства, навіть до спротиву розвитку. А якщо до цього додати таке соціально-ментальне навантаження, як вимушений виїзд за кордон через військові дії, то немолода людина може безповоротно втратити себе, адже далеко не кожний здатний до повної зміни життєвих умов не за власним бажанням.

Подібне ставлення до проблеми вимушеного перебування за кордоном істотно зменшує **мотивацію**, яка є основною передумовою швидкого та ефективного оволодіння німецькою мовою навіть на початковому рівні. Недаремно серед викладачів німецької мови надзвичайно популярна наступна фраза: «*Wenn man voraussetzt, dass der Anfänger zum Erlernen der deutschen Sprache motiviert ist, wird er bald in gutem Deutsch über die Schwierigkeiten dieser Sprache klagen können*» [3, с. 262]. Крім того, незважаючи на великий досвід в галузі викладання німецької мови як іноземної, слухачі старшого віку ніколи раніше не були цільовою аудиторією в Німеччині [2, с. 10], всі зусилля в цій сфері були спрямовані на навчання і соціалізацію працездатних іноземців середнього віку, які мали бути якомога швидше залучені у виробничий процес, оскільки Німеччина вже давно потерпає від нестачі кваліфікованої робочої сили.

Військові дії в центрі Європи та викликаний ними потік біженців створив нові можливості на ринку праці в Німеччині, сприяв оптимістичному ставленню до майбутнього в сфері дефіцитних соціальних професій, поставив німецьке суспільство перед новим завданням – якомога швидше і ефективніше інтегрувати висококваліфікованих українців старшого віку в реалії європейського життя і трудових відносин. Основним чинником успішної інтеграції біженців вважаються мовні курси, що дозволяє розглядати представників старшого віку як надзвичайно важливу цільову групу у викладанні німецької мови [2, с. 35]. До теперішнього часу вивчення іноземної мови у старшому віці вважалося скоріше хобі, на той час, як зараз це необхідна умова успішної соціалізації цієї вікової категорії.

Виходячи з цього, перед викладачами німецької мови як іноземної стоять нові завдання: шукати шляхи мотивації людей старшого віку щодо вивчення німецької мови, пристосовувати наявну методику викладання до їхніх актуальних потреб, широко запроваджувати *Binnendifferenzierung*, поступово переходити від гомогенних етнічних груп до інтернаціональних з покроковим зануренням у німецькомовне середовище, залучати представників старшого покоління українців до проектної роботи та рольових ігор в межах інтернаціональної робочої групи, регулярно організовувати культурно-побутові заходи, як-от ознайомлення з кухнями світу, культурними надбаннями різних народів, презентація рідної країни, розповідь про свою професію, сім'ю, здійснення спільних прогулянок містом, відвідання кафе, ярмарок та національних крамниць. Такий підхід дозволить мігрантам старшого віку відчувати себе повноцінними членами нового суспільства, сприятиме їхній сенсифікації до інших культур, налаштовуватиме на позитивне сприйняття нової фази життя та на пошук нових можливостей.

Список використаних джерел

1. Aschemann B. Vierzig Wege der Binnendifferenzierung für heterogene LernerInnen-Gruppen. / Aschemann Birgit. – Graz: Frauenservice, 2011. – 14 S.
2. Edlinger M.A. Fremdsprachenlernen im Alter: Dynamiken sozialer, psychologischer und linguistischer Faktoren: Diss. Zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie / Edlinger Mag. Alexandra. – Graz: Karl-Franzens-Universität, Institut der Sprachwissenschaft, 2013. – 330 S.

3. Hall K., Scheiner B. Übungsgrammatik. Deutsch als Fremdsprache für Fortgeschrittene. / Hall Karin, Scheiner Barbara. – Ismaning: Max Hueber Verlag GmbH, 2006. – 425 S.

4. Statistisches Bundesamt: Migration und Integration. – <https://www.destatis.de>.

Лещенко Л.П.

старший викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Палесіка І.В.

старший викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ПРОБЛЕМА БАГАТОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (на прикладі України та Польщі)

Анотація. У статті досліджено проблему багатомовної компетенції в умовах воєнного стану, проаналізовано позицію польської мови у багатомовному просторі Європейського Союзу і визначені чинники, які сприяють набуттю нею популярності й поширенню в Європі, зокрема проаналізовано шкільну освіту у Польщі, з'ясовано роль української та польської мов. Акцентовується увага на українських біженцях, їх проблемах та потребах, на культурному українсько-польському просторі.

Ключові слова: Польща, Україна, війна, мова, культура, мовна політика.

Abstract. The article examines the problem of multilingual competence in the conditions of martial law, analyzes the position of the Polish language in the multilingual space of the European Union and identifies the factors that contribute to its popularity and spread in Europe, in particular, analyzes school education in Poland, elucidates the role of the Ukrainian and Polish languages. Attention is focused on Ukrainian refugees, their problems and needs, on the Ukrainian-Polish cultural space

Key words: Poland, Ukraine, war, language, culture, language policy.

Постановка проблеми. Напад росії на Україну змінив долі тисяч, мільйонів громадян України, які стали біженцями. Українці, які вимушено покинули свої домівки зараз перебувають у різних куточках світу – Польщі, Чехії, Англії, Канаді, США, Ізраїлі, Іспанії, Італії й інших державах, отримують негайний тимчасовий захист, який також відкриває дітям доступ до освіти, а вчителям – можливість влаштуватися на роботу. Водночас, попри надані можливості доступу до освіти, успішна адаптація й інтеграція у новому мовно-культурному середовищі часто залежить від рівня володіння мовою та сформованості комунікативної компетентності у широкому сенсі цього поняття. Багатомовна компетентність вимагає повного занурення у життя країни, знання її правил, історії та культури. Оскільки Польща надала безпрецедентний захист та підтримку українцям ми зосередимось на аналізі ситуації саме в цій країні.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання мовної політики загалом та Польщі зокрема досліджували такі фахівці, як А. Павловський, М. Фалковські, Е. Вонсік, Б. Полюшинські. Багатомовною компетенцією займалися такі вчені як К. Бейкер, Е. Хардинг, Ф. Райлі, Б. Гуфайзен і Н. Маркс, Г. Кляйн і Т. Штегман, які переконливо доводять, що знання рідної та хоча б однієї іноземної мови як